

De eerste vermeldingen van lawntennis in Nederland

Theo Bollerman

De digitalisering van oude kranten levert ongeken- de mogelijkheden voor de speurder naar historische vermeldingen over lawntennis. Het is nu eindelijk mogelijk op trefwoorden een aantal van de belang- rijkste kranten te scannen. Dit is vooral van belang, omdat er nog zo weinig bekend is over de chrono- logie van de invoering van de tennissport in Nederland.

Ja, we weten dat de oudste nog bestaande clubs in 1885 zijn opgericht, zoals de Haarlemse LTC. En ook is bekend dat daarvoor al enthousiast is getennist, want al in het begin van de tachtiger jaren bestonden er diverse lawntennisclubjes, die echter geen lang leven beschoren waren. Zo claimt de Gorinchemse lawnten- nisclub uit 1882 te stammen, terwijl het als zeker kan worden geacht dat het eerste clubje dat in die stad werd opgericht, pas in 1885 ontstond en enkele jaren later ter ziele is gegaan. Jaren later werd weer een nieuwe ten- nisclub in die stad opgericht, die dus heden ten dage vanzelfsprekend geen eerdere geboortedatum mag claimen.

Tenniskist

In het begin van de jaren tachtig van de 19^e eeuw was het oprichten van een clubje erg eenvoudig. Met een groepje vrienden en vriendinnen kocht je geza- menlijk een tenniskist met rackets, ballen, lijnen, netpa- len en een net. Op een stukje grasland zette je dan zelf je baan uit om een half uurtje later te gaan tennissen. Competitie tussen clubjes bestond niet; toernooien wer- den nog niet georganiseerd. Er was geen reden om over dit type recreatie te publiceren. Terwijl het spel in Engeland al was uitgegroeid tot een serieuze wedstrijd-

sport, het eerste 'Wimbledon' werd in 1877 gespeeld, wist men in Nederland nog nauwelijks wat een back- hand was.

Tot dusver gingen de Nederlandse tennishisto- rici er dan ook van uit, dat het eerste Nederlandstalige boekje over lawntennis pas in 1892 verscheen. Ter gele- genheid van de Internationale Sport en Visserij Tentoonstelling in Scheveningen werd een oorspronke- lijk in Duitsland verschenen werkje van Beneke ver- taald. Maar met de rijkdom aan informatie die te vin- den is in de oude kranten komen nieuwe feiten aan het licht. Zo is er nu eindelijk bewijsmateriaal voor diverse oprichtingsdata van clubs en is nu eindelijk bekend wanneer de eerste Nederlandse publicatie over lawntennis is verschenen.

Eerste vermelding

De eerste vermelding van de lawntennissport in het Handelsblad is op 3 december 1879 in een artikel over openbare speelplaatsen in Engeland. De schrijver meldt: 'dat het Amerikaansche lawn-tennis het croquet verdrongen heeft, misschien wel omdat het lawn-tennis beweeglijker is en alle deelnemers gelijktijdig bezig gehouden worden. In de zomer wordt overal in de namiddag of croquet of lawn-tennis beoefend, niet alleen door jongelui maar ook door ouden van dagen'. De auteur had het overigens lelijk mis in zijn opvatting dat het spel uit Amerika overgewaaid zou zijn. Het is toch echt ontstaan op de Engelse grasvelden, kort geschoren met behulp van de recente uitvinding van de grasmaaimachine.

Waarschijnlijk als reactie op dit stuk schrijft de heer K. J. van de Bussche een ingezonden stuk, geplaatst op 31 december 1879, met als strekking dat hij hoopt op meer speelclubs naast de al bestaande ijs-, roei- en gymnas- tiekclubs, ook voor het gracieuze lawntennis.

Dit is een belangrijk bericht. Het benoemen van lawntennis als gracieus duidt op een eigen waarne- ming, wat zou betekenen dat het spel dan al in Nederland beoefend werd. Deze conclusie wordt tevens onderbouwd door de Nederlandse vondst van een tweetal sphairistieke rackets, die geproduceerd moe- ten zijn in 1876. Deze rackets waren in gebruik op het landgoed van een gegoede familie, uitsluitend bij wijze van ontspanning. Sphairistieke (Grieks voor bal) was de

naam die de 'uitvinder' van lawntennis majoor Wingfield in 1873 aan zijn eerste spelconcept gaf.

In 1880 worden er vier advertenties geplaatst van het Hotel Prince of Wales in Cannes, die reclame maken voor de grote tuin met daarin croquet en lawntennisbanen. Op de erbij geplaatste tekening is die tuin afgebeeld, en met een vergrootglas en een beetje fantasie en wat goede wil zou je op de achtergrond een figuurtje met een racket kunnen zien. Dat zou de allereerste afbeelding van de tennissport in een Nederlands blad kunnen zijn. Op 12 september 1881 kan de lezer van het Handelsblad in het dagelijkse feuilleton meeleven met Bertie Laselle en Bernice Clifford, die zich met hun geliefde lawntennis spel vermaken. Tennis dient nu al als metafoor om de upperclasses van Engeland te verbeelden. Het feuilleton is dan ook vermoedelijk een vertaling.

Lawntennis in Indië

Op 20 juni 1883 wordt in het Handelsblad een artikel opgenomen met als titel *Bataviasche Brieven*. Daarin deze vermakelijke observatie: 'Hoe overigens met den lichamelijke ongeschiktheidsverklaring voor den schutterlijken dienst de hand gelicht wordt blijkt uit het volgende. Er zijn hier zo'n vijftig Engelschen, chefs en employés van handelsmaatschappijen, een drietal huisvaders en de overigen bachelors, zeker wel allen beneden de 45 jaar oud. Welnu, die zijn op twee na voor schutterijdienst afgekeurd en op contributie gesteld. Dezelfde heeren staan een paar maal per week 's namiddags om vier uur als het nog kranig warm is op het Koningsplein cricket of lawn-tennis te spelen!'.

Het Engelse voorbeeld wordt blijkbaar al snel nagevolgd. In de Javabode van de zomer van 1888 adverteert Boekhandel Visser & Co herhaaldelijk met de mededeling dat 'Heden ontvangen is een partij Lawn Tennis Spelen' – in latere advertenties vervalt het woordje 'heden' en dat is logisch. Veelzeggend is een verslagje in datzelfde jaar in dezelfde bode over het circus Barnum in Wenen, dat op haar aanplakbiljetten onder andere een afbeelding toont van negers en negerinnen die lawntennis spelen. Dat moet dan blijkbaar het toppunt van bizarheid zijn geweest.

De invloed van lawntennis op de mode

Terug naar Nederland. Op 9 september 1884 staat in het Handelsblad een groot artikel over de mode. De schrijfster stelt wanneer ze het over mode en beweging heeft: 'De heeren geven ons hierin het goede voorbeeld door zich in flanellen pakken te steken wan-

neer ze gaan roeien of balspelen. En wat doen vele dames bij het lawntennis en croquet spelen? Zij dragen zulke nauwe kleederen dat het bij iedere armbeweging te vreezen is dat alles uit elkander barst, of de rokken zijn zo lang dat zij iedere snelle stap belemmeren of bij gebogen houding de onbehaaglijkste plooiën aannemen.'

Een prachtig pleidooi voor logica in de mode als progressief verschijnsel. In de Groene Amsterdammer zomer 1887 staat ook een verhaal over mode. Drie verschillende lawntenniskostuums worden beschreven, waarbij vooral het Franse model opvalt. Afbeeldingen zijn er niet.

Clubleven in Amsterdam

In Amsterdam moet ook al in het begin van de jaren tachtig getennist zijn, mede gezien de advertenties voor lawntennisartikelen, die vanaf 1883 geregeld in het Handelsblad verschijnen. Belangrijke zaken zijn als eerste de firma F. A. L. De Gruyter in de Leidschestraat en later Perry & Co, waarvan de eerste advertentie in de Groene Amsterdammer in 1887 verscheen.

Het eerste bericht over georganiseerde lawntennis sport verschijnt op 30 april 1885 in het Handelsblad. De Algemeene Olympia Vereniging houdt een vergadering waarin mededelingen gedaan zullen worden over nieuwe terreinen voor lawntennis. Op 5 mei verschijnt hier dan ook uitvoerige berichtgeving over. De secretaris Johan Deking Dura meldt, dat er vergunning is verkregen in het Vondelpark achter het Rijksmuseum om een terrein voor het lawntennis spel te gebruiken. Het wordt hard gemaakt voor rekening van de verenigingskas en bevindt zich vlak bij de Melkerij. De benodigde instrumenten kunnen in de Melkerij worden opgehaald op vertoon van het diploma van lidmaatschap a fl 5,-. Om lid te worden moet je ouder zijn dan vijftien jaar. In de begeleidende brief staan de spelregels.

In 1886 valt in het Handelsblad te lezen dat de auteur zeer verbaasd is dat de fraaie sportterreinen niet drukker bezocht worden. Voortdurend zijn er drie mannen aanwezig om alles in goede banen te leiden. Er is een buffet met kleedlokaal.

Op 25 september 1887 wordt melding gemaakt van de Amsterdamse Sport Club, die samen met de Olympia Vereniging de sportterreinen huurt van de gemeente. Inmiddels spelen op twee tennisbanen nu vier verenigingen. Op 21 mei 1888 wordt secretaris van deze club de drs. in de letteren Herman Gorter, waarvan bekend is dat hij een enthousiast tennisspeler was.

Lawntennis in publicaties

Dat sport en dus ook tennis populairder worden blijkt ook uit een advertentie geplaatst op 9 mei 1885. 'Lawn Tennis, Criquet (u leest het goed, deze duivelse adverteerder slaat twee vliegen in één klap: croquet en cricket tesamen gevoegd –Th.B.) en alle andere spellen worden breedvoerig behandeld in het nieuwe geïllustreerde tijdschrift *Uit en Thuis* en met afbeeldingen toegelicht. Vraag proefnummers aan bij de boekhandel of uitgever Albert de Lange.' Naspeuring (1) heeft uitgewezen, dat dit wekelijkse geïllustreerde tijdschrift slechts één jaar heeft bestaan. Het was gewijd aan uitspanning en gezelligheid en stond onder redactie van A. Nuijens. De abonnementsgelden bedroegen fl 5,20 per jaar.

Een belangrijk inzicht blijkt uit de volgende advertentie. De allereerste uitgave die uitsluitend aan lawntennis is gewijd, is niet in 1892, maar in 1887 verschenen! Op 5 april 1887 valt in het Handelsblad te lezen:

Lawn-Tennis-Spel.

Reglementen volledig beschreven.

Bewerkt door Cedée met platen – prijs fl 0,75.

Pas verschenen bij uitg. W. Cremer, 's Hage.

Het werkje beslaat 62 pagina's (2) en is in post octavo formaat. 'De reglementen zijn volgens de in Engeland bij verschillende clubs geldende wetten.' Anno 2011 is dit geschriftje tot dusver overigens onvindbaar gebleken!

Nieuws uit Den Haag en Rotterdam

In Den Haag wordt intussen ook al geruime tijd enthousiast getennist. Op het land van de Bataafsche Boer gelegen tussen Den Haag en Scheveningen in het begin van de jaren tachtig; aangezien het de eigenaar niet meer lukte op de droge zandgrond zijn boerenbedrijf winstgevend te maken was hij erg blij met de verhuur aan diverse clubjes sportievelingen. Het nabijgelegen Hotelcafé De Wittebrug voelt aan dat er winst te behalen valt door ook een tennisbaan aan te leggen en adverteert daarmee in Het Nieuws van de Dag op 20 september 1886. Het volgend jaar zal de roemruchte tennisvereniging HLTC Leimonias daar starten.

Een andere zeer oude club in Nederland is de huidige omnisportvereniging Victoria te Rotterdam. In hun jaartelling is echter een fout geslopen, die nog niet gecorrigeerd is en die nadrukkelijk een smet werpt op hun geschiedschrijving. De club gaat er officieel van uit, dat zij is opgericht in 1886. Het bewijs dat dit een

jaar te laat is wordt geleverd door een klein stukje in het Handelsblad van 30 juni 1885:

'Enige Rotterdammsche heeren en dames hebben kortgeleden eene Anglo-Dutch-Lawn-Tennisclub opgericht. Op het weiland van de heer Overzee te Kralingen zijn de eerste oefeningen gehouden.'

Tennis is inmiddels een bekende sport aan het worden. In een groot artikel over Wijk aan Zee wordt al in 1887 met gepaste trots melding gemaakt van de mogelijkheid openluchtspelen als lawntennis te beoefenen. Een jaar later zal het badgastentoernooi aldaar een aanvang nemen.

Kunst en lawn-tennis

Tenslotte is het leuk te vermelden, dat ook in Nederland al vroeg een connectie tussen kunst en lawntennis werd gelegd. Twee berichten in de Groene Amsterdammer geven daar blijk van. Het eerste bericht is van 18 september 1887 en betreft een expositie van de schilder Jan van Beers die een grote diversiteit aan modische thema's heeft vastgelegd, waaronder een schilderij getiteld *De Lawn-Tennis Pauze*, dat voor het luttele bedrag van fl 3.000,- kan worden aangeschaft. Tot anno heden was men ervan overtuigd dat het eerste schilderij in Nederland dat tennis als thema had geschilderd was in 1892, dus ook dit berichtje kan als belangrijke correctie worden opgevat.

Van Beers (3) leefde van 1852 tot 1927 en was een Belgische schilder, die vele portretten maakte van gegoede Belgen. Vanaf 1878 was hij in Parijs gevestigd. Het schilderij dat hier beschreven is, zou hetzelfde kunnen zijn dat in het boek *Vlaamsche Schilders der 19de eeuw in monographieën* (4) afgedrukt staat onder de titel 'Idylle'. Op een bankje in de maneschijn zien wij twee in tenniskleding gehulde gelieven zich in elkaars armen nestelen, terwijl een racket met bal zich aan hun voeten bevindt.

Op 30 maart 1890 tenslotte wordt een recensie opgenomen van het nieuwe toneelstuk van Marcellus Emants: *Haar Zuster*. Mej. Henriëtte is een moderne jonge vrouw, die ook nog eens lawntennis speelt!

Dit soort berichtjes vervullen mij met grote vreugde.

Noten

Met dank aan Niek Waterbolk: *Brinkman's alfabetische lijst van boeken*

Idem

Met dank aan Niek Waterbolk: *Lexicon of the Belgian Romantic Painters*, W. G. Flippo

Met dank aan Niek Waterbolk: Elsevier 1901